

הצילום הוא ביסודו פעולה של תעוד. גם צילום דמיוני ואפילו מופשט - תחילתו בדבר מה מוחשי הנמצא לפני העדשה. תערוכה זו מציגה עבודות שעניינן תעוד בעל אופי חברתי מובהק.

מחויבותו הבסיסית של הצילום לריאליזם העמידה אותו, מתחילתו, בויקה דו־ערכית מתמדת ביחס לאמנות. זמן רב עבר עד שלא היה יותר ספק כי גם התעוד הוא סוג של אמנות צילום העומד לעצמו, לצד צורות אחרות של צילום, הקרובות יותר לאמנות הציוור. נכון, הצילום התעודי ברמתו הנמוכה, אינו יותר מסתם דיווח פשוט על עובדות; רק בידי אמן בעל השקפת עולם אסתטית וחברתית הוא הופך להיות ביטוי אמנותי ייחודי.

במסה "הריאליזם של לב טולסטוי" כתב גיאורג לוקאץ' (Georg Lukacs) כי העלאת תמונה על יסוד הסתכלות בלבד, ללא עיקרון של עיצוב פנימי הנובע מהנושא, גורמת לשפע בלתי מסודר של תצפיות שראשיתן, המשכן וסיומן מסוריים ביד המקרה ושרירות לב האמן. לעומת זאת, סדר שהוכנס "בהתאם למערכת הרעיונית של האמן, נובע ממכלול ערכים מופשט והוא זר לחומר ולחיים, יבש וחסר שירה". לדעת לוקאץ', צריך הסופר, באמצעות תאור וליריקה להשתדל לשוות ליצירה מידת סמליות ומיסטיקה; בה במידה תגדל ההפשטה ביחסים המכניסיים לאחר מכן סדר וארגון ביצירה.

הזיקה ההדוקה שבין השקפה, תוכן, ליריקה (ו/או סימבוליזם) וארגון צורני שהוא מציג, מצוייה בעבודותיהם של הצלמים המתעדים הגדולים של המאה ה־20. די אם נזכיר את אטייה (Aiget) וקרטייה ברסון (Cartier-Bresson) הצרפתים, את צלמי ה־F.S.A. (Farm Security Administration) שתעדו את מצוקת פועלי החוות הזמניים בשנות השפל בארצות הברית, צלמים כיונין סמית (Smith), ברוס דייוידסון (Bruce Davidson) ועוד רבים אחרים שתקצר היריעה מלמנותם. מדובר כאישים בעלי אופי ומניעים שונים, בהתאם לרקעם התרבותי ותקופתם, אבל מאפיינת את פעולתם השקפת עולם ברורה המניעה אותם לתרום לחברה את אמנותם וכשרונם מתוך תקווה לעזור ביצירת עולם טוב יותר.

באמצע שנות החמישים נפל דבר בעולם הצילום. הספר "האמריקאים" של רוברט פרנק פרץ דרך לסוג ראייה חדש של המציאות. ה"כל-מקום" היומיומי והבאנאלי יתפוס מעתה את מקומם של הנושאים הגדולים, טעוני ההומניזם ו"כבוד האדם". במקום סולידאריות, חום אנושי וחמלה, מבטאים תצלומי שנות השישים ניכור, סכנה ובדידות. גם הגישה הצילומית השתנתה. פרנק אמר שהצלם צריך להיות משקיף מן הצד המתבונן בייפשות, כאילו דרך עיני האיש ברחוב, וגרי וינגרנד (Winogrand) הצהיר: "לגבי, העניין האמיתי של הצילום הוא לתפוס חתיכת מציאות - ויהיה פירושה אשר יהיה - על פילם." במקום ה"רגע המכריע" המחושב והמתוזמר בהרמוניה צורנית מושלמת של קרטייה ברסון, מציג ווינגרנד אלטרנטיבה שהיא כמעט חילול קודש: "אין רגע אחד שהוא חשוב ביותר. כל רגע יכול להפוך למשהו". העמדה ההירואית ממנה את מקומה להפנמה, לרצון לברוח ממילים גבוהות, לביקורתיות וסארקאזם. שינוי התפיסה התבטא גם בנישה למבנה התמונה: לא עוד הקפדה על מבנה חמור, עם מרכז

התעניינות מוגדר. פרנק ווינגרנד הראו שאפשר להגיש קטעי מציאות הנראים "חתוכים מהחיים" - תמונות מלאות במוקדי אינפורמציה המתחרים בחשיבותם זה בזה, ומרכיבים יחד פאזל רב־שכבתי המאלץ את הצופה להעמיק את התבוננותו, לגלות ולפרש את המציאות שאינה עוד חד־משמעית כבעבר.

מאז ימיו הראשונים של הצילום היה אזורנו מוקד משיכה בלתי פוסק לצלמים. עם זאת, הצילום התעודי, שהיה הסוג הנפוץ והפופולארי ביותר בקרב הצלמים הרציניים בארץ, לא זכה מעולם לטיפול וטיפול עקביים. בארכיונים הרשמיים ובגנזכי מערכות העיתונים ניתן למצוא כמויות אדירות של תצלומים המתעדים את תולדות הארץ והמדינה, אבל מעטות הן עבודות ה"עומק" רחבות ההיקף שנעשו בידי אמני צילום. גם צלמי עיתונות המתרוצצים ללא הרף במרדף אחרי הארועים התכופים, אוגרים במגרותיהם עשרות אלפי תשלילים המתארים את המציאות הישראלית. רובו של חומר זה חסר את המגע ההופך צילום עיתונות לצורה של אמנות.

כיום, כמעט שני עשורים לאחר הפריצה הגדולה של הצילום הישראלי (בתי ספר לצילום, צלמים שרכשו השכלה מקצועית מעבר לים, בוגרים וסטודנטים השקועים בעשייה צילומית אינטנסיבית), אנו מצויים בעיצומו של גל ניאו-פיקטוריאלי הטוען לבכורה כצורת ביטוי אמנותית. גל זה מגיע אלינו ממרחקים, אבל אל נשכח שבמרכזים החשובים בעולם, מתרחשת לצד ההתנסויות החדשות גם פעילות ענפה של צילום תעודי מתקדם. שום צורת צילום לא יכולה לתפוס את מקומו של התעוד כמסמך תרבותי-אנושי העומד כנגד פגעי הזמן, הן כעדות והן כיצירת אמנות.

התערוכה מתמקדת ביחסי הגומלין שבין האדם וסביבתו הפיסית והאנושית. היא מציגה תמונת מצב חברתית-תרבותית הבאה לידי ביטוי בכמה נקודות מפגש אופייניות. את השם "עם אחד" בחרנו על אף מינוון הקונוטציות המתלוות אליו ואולי דווקא בגללן. בתערוכה משתתפים חמישה צלמים. ארבעה מהם - ענת סרגוסטי, דניאל חכים, בועז לניר ורון סלומון - הם צלמי עיתונות הרגילים להגיב בספונטניות ובמהירות על המתרחש. עבודתו של יוסף כהן מתבססת על תהליך של התקרבות איטית אל הסביבה, היכרות ומגע קרוב עם המצולמים.

דניאל חכים בחר לבטא את תחושת הניתוק והמועקה של ימי השרות במילואים.

ענת סרגוסטי מתמודדת עם כור ההיתוך הרעשני שבו מתערבלים יחד כל סממני התרבות העממית - התחנה המרוכזת בתל־אביב.

בועז לניר עוקב מבמנים אחרי פולחני החתונה של הישראלי החדש.

רון סלומון חיפש את אותו ישראלי במבוכי הקניונים הצומחים בכל פינה כפטריות אחרי הגשם.

יוסף כהן גילה, שבתוך ישראל יש עולם אחר: אמריקה קטנה המסתתרת בין החולות של קיסריה.

א. אילת

* בהקשר הראוי להזכיר את עבודותיהם של פטר מרום, בנו רוטנברג, בוריס כרמי, מיכה בר־עם, יהושע זמיר, שלמה עזר, יעקב שופר, גבריאל פלטי, שמחה שירמן, יוסף כהן ויהושע גלוטמן.